

Nushası 10 kuruş

Senelik abonası
100 kuruş

Posta ücreti 40 Para

Posta ücreti 10 kuruş

Istanbul

Şehremaneti Mecmuası

[Şehremaneti tarafından ayda bir çıkarılır]

Sene : 6

Teşrinisani, Kanunuevel 1929

Sayı : 63 - 64

İÇİNDEKİ YAZILAR

Sayfa

99	Müstahsil İstanbul		A. Suat
103	Türk bayrağı	Resim	D. A. S.
114	Bu günün yetim çocuklar yurdu	Resim	A. Nevzat
119	Şehirler ve köylüler		A. Suat
121	Şuun ve havadis		
130	İstatistik mebahisi		M. Ali
142	Beynelmilel Şehirler birliğinin tahrirâtı		
145	İstanbulun Eylül 929 et sarfiyatı		
146	İstanbulun birinci Teşrin 929 Et sarfiyatı		
148	Üç ay zarfında evlenenler		
149	Sevil kongresi		

Istanbul
Şehremaneti Matbaası
1929

Türk bayrağı

— Türkiye İnkılâp müzesine

Bu mevzu Türk tarihinin en zengin bir kısmıdır. Ta yevmi istiklâlimizden bu güne kadar bir çok safhalar geçiren bayrağımız son yarım asırdan beri tamamıyla takarrür etmiş ve dünya hükümetleri arasında şüphesiz en güzel bayrağa tesahüp eden Türkler her şeyde olduğu gibi bunda da ince zevklerini göstermişlerdir.

Türk bayrağı çok uzun tahavvüller geçirmiştir. Fakat bu tahavvüller kat'iyen esasa müteallik değildir. Bayraklarımızın esas renk ve karakterlerine hâlel gelmemiştir. Her devrimize temessül eden güzel şekillerde Türk bayrağı tarihimiz sair devletlere nisbetle çok zenginleşmiştir. Bayraklarımız esaslı bir tasnife muhtağdır. Bu tasnifi biz garp menabihine göre yapamayız. Zira onların çizdikleri bayraklarımızda çok tebayünler vardır. Billhassa bu tebayün hilâllerin vaziyetinde görülür. Hilâllere çeşit çeşit vaziyetler vermişlerdir. Fakat müzelerimizdeki bayraklarda kendi kullandığımız bayraklar olduğundan Avrupalıların resmettikleri gibi ters şekilde yapılmış hilâller yoktur.

Avrpa müzelerinde bayraklarımızın resimleri çok varsa da asılları yoktur. Yalnız Venedik'teki balıriye müzesinde kıymetli bayraklarımız vardır. Teceddüt tarihimizin bidayetinde Avrupa kitaplarında gördüğümüz bayraklar hakikate tamamıyla mntabıktır. Fakat ondan evvel yapılmış bayraklara ancak gemilerimize ve merasime ait elyapması resimlerde tesadüf olunur. Fakat bunlar da o kadar vazih ve doğru değildirler.

Mamafî nede olsa bizi bazı husus da tenvir edebilir. Türkler kurunu vustada Avrupa'da hilâl remzile tanımışlardır. Hemen bütün Türklere ait resim ve eserlerde bu alâmete tesadüf olunur. Türkler hakikaten gerek askeri ve gerek mülki bayraklarda ve gerek sair tezyini hususatta hilâli kullanmışlardır.

Hilâl Türk tarihinde esastır. Onun için Avrupa'da şarka dair yazılan eserlerde kurunu vustada hilâli bayraklarımızda tek görürüz. Bu hilâllerin tek ve müteaddit olmasından ziyade haizi ehemmiyet yegâne nokta bayraklarımızda esas olarak yıldızın mevcut olmasıdır. Fakat bazı bayraklarda tezyini olarak kullanılmıştır. Bütün bu tekkikat gösterecektir ki bayraklarımızın esas bozulmamak şartıyla şekilleri çok değişmiştir. Türkü'nün her devirde aynı remzi taşıması ve bunu terketmemesi büyük bir isabet gösterdiğine alâmettir. Zira bu şanlı bayrağın Türk kalbinde şehametlerle dolu çok büyük hatıraları vardır.

(Türk bayrağında hilâl)

Hilâlin hangi tarihte Türk bayrağına geçtiği hakkında vazih bir kayıt yoktur. Yalnız büyük bir hatıra tarihiye olarak Osman gazinin kayınpederi Adebali hanesinde gördüğü ruya vardır. Ruya hulâsaten budur : (Adebalinin göğsünden bir hilâl goğuyor ve gittikçe büyüyor ve tamamen yuvarlak bir halde kendi göğsüne giriyor ve yan tarafından bir ağaç çıkıp o da büyüyor .) Sonra Ertuğrul gazinin de böyle bir ruyasından bahaderler. Onda hilâlin bir ucu şarka diğer ucu garba kadar uzanıyor.

İşte Orhan gazi de bu baba ve büyük babasının ruyalarını tahattur ve bunlarla tefeül ederek ilk askeri teşkilâtı yaptığı zaman esasen harp bayrağı olarak kullandığı kırmızı sancanın ortasına beyzi ve yeşil bir daire resmettiyor. Diğerleri gibi bir tane değil üç tane hilâl koyuyor. Hilâlin ilk istimalini bu zamana atfediyorlar. Bu kırmızı bayrağa yeşil beyzın ilâvesi ruyanın doğru olduğuna delil telekki olunuyor. Üç hilâl vazına sebep te hilâlin Adebali'den Osman Bey'e geçtiğine alâmet itibar olunmuştur. Esasen bu ruya adebali'nin kızıle Osman gazinin teahhülüne sebep olmuştur ki daha evvel Adebali böyle bir kurbiyete riza göstermiyordu. Bu bayrak yırtmaçlı idi.

(Hilâl nereden iktibas olundu meselesi)

Türk'ler Bizansların da eski alâmeti olan hilâli Bizans'lardan aldıkları hakkında Avrupa tarihlerinde görülen malûmat tamamile yanlışdır. Bizanslılar şu hatradan dolayı hilâli kullanmışlardır: İskenderin babası Filibosun muhasarası esnasında çıkan ayın kendilerini kurtardığına ve bu suretle düşmanlardan kurtulduklarına ve bunlardan halâs olduklarına itikat ettiklerinden bunu kendilerine alâmet olarak almışlardır. **Esasen hilâl Bizans malı değildir.**

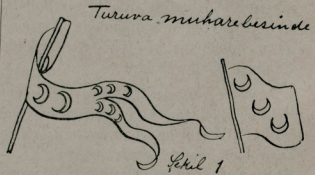
Hilâl pek çok milletlerin bayrağında ve şehir alâmetleri meyânında mevcuttur. Hatta para, mahkûkât ve mitolojik resimlerde de vardır. Yunan, Acem, Hint ve bütün Türk abidelerinde, Selçukî'lerde de vardır. Altın ordu devletinin Hanları sarayında altın hilâl mevcuttu. Osman gazi otağında da hilâl var. Mısır kölemenler nde. Urhun yazısında, Gürcü krallarında hilâl vardı, Türk'ler ay ve

yıldızı Rumlardan öğrenmemişlerdir ve onlardan almamışlardır. Türk'ler indinde ay ve yıldız semavi ve ulvi bir nişane idi. Bu nakış Hazreti Ömer hilâfeti esnasında İraki Acem'de Sasani meskûkâtında da vardı.

Bizanslılar büyük Kostantin zamanında hristiyanlığı kabul ettikten sonra remsi alâmet olarak haçı kullanmışlar ve eski hilâl remzini hafzetmişlerdir. Esasen Türk'ler Bizans kapılarına dayandıkları zamanda bunların alâmeti hilâl değildi. Bu cihetten Rum'lardan alındığı hakkındaki bütün garp müelliflerinin fikirleri yanlıştır. Yoksa Türk'ler hilâli Asyanın garbmındaki bütün milletler gibi daha evelden biliyorlardı. Hatta Romalılar da bildirdi onlar da Bizanslılardan öğrenmediler. Bu hususta bütün iddialar kat'iyen doğru değildir.

Esasen İstanbulun zaptından evvel bayrağımız hilâlli idi. Serguçlarımızda ve Yeniâeri kalkanlarında bile vardı.

Truva muharebesine ait yapılan ve paris'te Luvr müzesinde hıfzolunan levhalarda da keza kırmızı zemin üzerinde bu şekilde hilâlli bayraklara tesadûf olunur. (Şekil 1)

Hilâlli bayraklar

Orhan Gazi askeri teşkilâtın sonra piyade askerleri bayrağına da gene kırmızı harp bayrağı üzerinde daire şeklinde yeşil bir kısım ve ortasına da iki hilâl

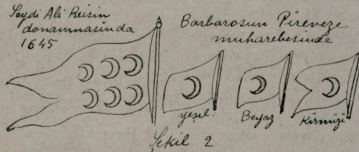
konmuştur . Bu hilâl sırma ile işlenmiştir . Bayraklarımız evvelâ tamamiyle askeri bir mahiyettedir . Silâhtarlar ile sipahilerin bayraklarında keza iki hilâl vardır . Yalnız bir kayda göre sipahi bayrağı bir hilâlli idi .

Bu hilâli bayraklar Rumelinin zaptı üzerine orada teşkil olunan asakire de teşmil olunuyor . Hilâl ta iptidada bayrağımıza yıldızsız olarak geçmiştir . Maamatih atide yazacağımız bir çok bayraklarımıza hilâl nakşi geçirmiştir hilâl yalnız ehemmi yetlilerine konmuş , diğerlerine konmamıştır .

Fatih'in hünkâr gemisi arkasına keşide olunan yeşil bayrakta da beyziye yakın bir nakış teşkil edn üç hilâl mevcuttu . Bu bayrak hünkâr gemisinin arkasına keşide olunmak üzere ihdas edilmişti .

Orhan gazinin üç hilâlli bayrağı Selimi salis devrine yani xix uncu asır bidayetine kadar kullanılmıştır . Bu bayrak berri ve bahri askeri müesseselere , miri binalara ve tüccar sefinelerine keşide edilmiştir . Bir , iki ve üç hilâl nakışlerini havi sancaklarımız Avrupa'da da resmen tanınmıştır .

Barbaros'un Preveze muharebei bahriyesindeki bayraklarda kırmızı , yeşil , beyaz zeminlerde birer hilâl görünüyör Yalnız kırmızı bayrak yırtmaçlıdır . Yeşil ve beyaz bayraklar mustatildir . Beyaz zemin üzerinde hilâl kırmızıdır . Bu çeşit bayrağa Askeri müzesinde de tesadüf olunur . Burada beyaz zemin bir bayrakta 3 hilâl , diğer birinde bir hilâl ve bir el işareti mevcuttur . 1695 tarihinde Kaptanıderya Mezemorta Hasan Paşanın Midilli muharebei bahriyesinde bayraklarımız yeşil zemin üzerine 3 beyaz hilâlden mürekkeptir . 1827 de kahpece bir baskından ibaret olan Navarin faciasında gemilerdeki bayraklarda bir hilâl görünüyör , 1824 te Mısır ve Osmanlı donanması ile müştereken Yunan eşkiyasına karşı yapılan (Miso-lonki) muharebesinde bayraklarımızda yalnız bir hilâl görölür . Bununla da Selimi salise kadar bir ve üç hilâlin devam edip Mahmudu sanide yalnız bir hilâlin mevcut olduğunu anlıyoruz . Kanuni devrinde de bayrakların bazılarında bir ve bazılarında 3 hilâl vardır . Allomun (Allom) Selimi salis zamanına musadif albümünde Silivri kalesi

Bahriye müzesindeki mevcut resimlere göre Seydi ali reisin donanmasında kırmızı amiral bayrağıla beraber ucu yırtmaçlı , üç sıra üzere 6 hilâlli yeşil bayrak ta vardır . (Şekil 2) Bu suretle 1645 tarihinde altı hilâl sayılıyor ,

üzerinde bayrak direğine ağızları açık ve ters konmuş bir sırada üç hilâl görölür . 1799 da Napolyon ordusuyla (Abukir) da yapılan muharebede gemilerimizde yırtmaçlı yeşil bayrakta ağızları yukarı bakan 3 hilâl var . Kalede

yeşil zemin üzerinde ağzı yukarı bakan bir hilâl mevcuttur . Bu da yeşildir .

Şekil 3 te görülen bu bayraklar Versay müzesindeki bir levhadan muktebestir . Gemilerimizde bu tarihlerde üç ve bir hilale çok tesadüf olunur Venedik müzesi kütüphanesinde tarihi malûm olmıyan bir haritada kalyonlarda bir sıraya dizilmiş üç hilâli bayrak görülmüyor . Bu tarzda bayraklar Askeri müzemizde vardır .

1795 de Nizâmı cedid zamanında Sipahi Alemdarı elindeki yeşil ve yırtmaçlı bayrakta yalnız bir hilâl yırtınaca bakar .

1572 de Türk gemilerinde bir hilâl vardır . , yukarı bakar . Ucu uzun ve yırtmaçsızdır . Hatta o tarihlerde aynı bayrak Kızkulesi ne de çekilirdi . Diğer bir gemi üzerinde XV inci asra ait olmak üzere ağzı bayrak direğine bakan bir hilâl vardır . (Rouarge) tarafından çizilen diğer bir bayrakta hilâl yukarı bakar ve bayrak yırtmaçlıdır . Bu menabie göre XIX uncu asırdan evvel bayrakların hilâli ekseriya yukarı bakıyor . XIX uncu asırdaki vesuikta hilâl bayrağın üç taraflarına bakar . 1682 de ordularımızda ve 1553 te gemilerimizde yalnız bir hilâle tesadüf olunur . Kanuni nin Rodos muhasarasında keza bir hilâl var , yukarı bakar . Bu tarihlerde hilâller yukarı resmedilmiştir . Muhtelif vaziyetlerdeki bazı hilâller bunu çizen ressamların dikkatsizliğinden münasibetsiz ve ters vaziyetler alınmıştır .

Bazı garp tarihlerinde Macaristan ovalarında ve Viyana muhasarasında bayraklarımızda bir hilâl gösteriliyor . Fakat Askeri müzesindeki bayraklarımızda birinci Viyana muhasarasında kırmızı zeminde 3 hilâl ikinci Viyana muhasarasında kırmızı zemin üzerinde iki sırada olmak üzere 4 hilâl görülür .

1520 de (Vavassore) un İstanbul a ait eski planında kadirgalarda bayraklar ya mustatil veya ucu sivridir . Hilâller havaya bakar . Diğer bir geminin üzerinde bir sıra üzere üç hilâlin ağzı gene havaya müteveccihdir . Keza bayrağın ucu da sivridir . Görülüyor ki şu devre tek hilâl , şu devre çift ve müteaddit hilâl var diye bayraklarımızı tasnif pek güçtür . Maamafih her devirde muhtelif şekillerde bayraklar çok kullanılmıştır .

Hilâlin teaddüdü esastır . Askeri müzesindeki bayraklarımızın hemen bütü müteaddit hilâllidir . Velhasıl bayraklarımızda esas olan hilâller Askeri müzesindeki bayraklara nazaran bir , iki , üç hilâl karşılıklı bir sıra , üç hilâl bir arada , arka arkaya , yana , yukarı , aşağı , içiçe , çift karşılıklı ve ters , çift iki sıra , çift üç sıradır . Müzelerimizde muhafaza olunan bayraklar arasında sapa bakan ters çizilmiş hilâller yoktur . Hatta Askeri müzemizde yukarı bakan hilâlli bayraklar yoktur . Hep uca bakar .

(Türk bayrağında renkler ve diğer şekiller)

Bayraklarımızda renkler ve diğer şekiller muhtelifdir . Esas kırmızı ve beyazdır . Beyaz renk ilk Aksuncak'tan kırmızı renkte Orhan gazinin harp sancığından alınmıştır . Aynı zamanda sarı ve mavi renklerde vardır . Sonra kırmızı yeşil , bayaz kırmızı , sarı kırmızı , sarı beyaz sarı , kırmızı beyaz kırmızı , mavi

beyaz mavi yollu bayraklar da vardır. Maamafih en çok mustamel renk kırmızıdır. Yeşil bayrak çok azdır. Kırmızı ile diğer renkler ince ve kalın yolludur. Askeri müzesindeki Paşa bayrağı mavi renktedir. Garp menabiine göre bu bayrak yeşil rentedir. Yeniçeri ortaları alâmetlerinde muhtelif şekiller olduğu gibi çeşit çeşit renkler de vardır.

101 Ortamın 38 inin alâmetinde bayrak mevcuttur. Bunlar pek muhtelifdir. Bu alâmetlerin birinde bir çok yıldızlar vardır. Bu çeşit bayraklar Viyana'yı ikinci defa muhasara eden orduda mevcuttur. Paris milli kütüphanesinde bir kostüm mecmuasında görülmüştür.

1314 Tarihinde Yeniçeriliğin tesisinde sancaklarına Hazretî peygamberin Hazretî Ali'ye kuşattığı iki uçlu Zülfikâr namı kılınca nakşi işlenmiştir. Bu bayrağın zemini kırmızıdır. Babıye amiral gemisinde zemin rengi yeşildir. Ve Ayet yazılıdır. Avrupa müzelerinde bizim ayetli bayraklarımızdan görülmez. Zira pek eski tarihlerde böyle yazılı bayraklarımız harp meydanlarına götürülmemiştir. Yalnız gemilerimizde vardır. Sivastopol muharebesinde amiral gemisi olan ve Tersane'de Mühendis Mehmet efendi isminde bir Türk san'at-kâzı tarafından yapılan üç ambarlı Mahmudiye gemisinde bu yeşil renkte amiral bayrağı vardır. Demek Babar'ın amiral gemisindeki bayrağın aynı Aptülmecit devrinde de kullanılmıştır.

Yarısı yeşil ve yarısı kırmızı, keza yarısı kırmızı ve yarısı sarı, kenarları bazan sarı sırma işlenmiş zülfikarlı bayraklar da vardır. Askeri müzesinde mevcut olan bu bayraklarda dörder hilâl vardır. Bu hilâller birbirinin sırt taraflarına müteveccihdir. Bu çeşit bayraklar

Topraklı süvarisine mahsustur. Bunlar timarlı sipahîlerdir.

Hammer, Yeniçeri bayraklarında hilâl vardır der. Fakat daha eskilerinde bazan yalnız bir Zülfikâr görülür. Zemini kırmızı ve ya kırmızı yeşil yolludur. Esasen Yeniçeri ortalarının yedisinde Zülfikâr alâmeti vardır. Eski bayraklar mustatıl değildir. Piyade ve Yeniçeri askerler bayrağı ucu dışarı doğru bir müselles teşkil eder ve uzundur. Esasen bayrakların irtifakları ve büyük'likleri de pek mütehavvildir. Bir zamana göre ilk beyaz bayrak sivri uçlu mustatıl şeklindedir. Orhan gazinin bayrağı ise tarafa doğru yırtmaçlı yani çatlıdır. Paşalara mahsus bayrakları kenarları sarı sırma'dır. Aynı zamanda sırma saçaklı bayraklar da vardır. Bayrakların renginden halk lisanında silâhîtlara sarı bayrak, sipahîlere de kırmızı bayrak kullanmalarından kırmızı bayrak derlerdi. Sipahî bölüğü de Orhan gazi zamanında tesis olunmuştur. O halde bu kırmızı bayrakta o devirde ihdas olunmuştur. Bunların bayrakları yırtmaçlı ve iki hilâllidir. Bölükâtî erbaa tesmiye olunan sağ ve sol Ulucilerle sağ ve sol Gureba bölükleri yeşil ve beyaz yollu bayrak çekerlerdi. Bu bölüklere bundan kinaye olarak Alaca bayrak denirdi.

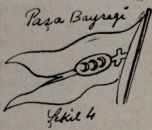
Süleymani Kanunî'nin Macaristan seferi için Edirnedeki tantana ile hareketinde sağ ulufeciler yeşil, soladakiler yeşil ve beyaz yollu, Gurebayı yemin bölüğü beyaz ve Gureba'yı yeşir bölüğü de beyaz kırmızı yollu idi.

Topçu ve kumbaraçı bayrakları kenarlarına sarı sırma ve ucu müsellesi çıkıntılı kırmızı zemin üzerine top ve kumbara ile süsli'dür.

Gönüllü süvarisi sancağı kırmızı ve ye sarı, alay at süvarisinden madet olan

delil askerleri bşyraqıda kırmızı yeşildir.

İlk süvarilerin bayrakları da Yenigeri bayrağının aksine olarak nısıf balası yeşil ve nısıf digeri kırmızıdır. Rumuzi nin Yemen tarihi nam eseri minyatürlerinde süvarilerde kırmızı ve müselleşi bayraklar görölüyor. Şecaatname minyatürlerinde de böyledir. Kenarları sarı sırma işlenen bir bayrakta hilâl yoktur. Bu bayraklara (paşa sancağı) derlerdi. Hilâl olmayan bu nevi bayraklarda ayâti kerime ve kelime-i şehadet yazılıdı. Avrupa menabûine göre ve askeri müzesindeki bayraklara göre Paşa bayrağı yeşil ve mavi renkte ve iki çatalıdır, ortasında sarı beyzi içinde bir sırada 3 hilâl ve birde sarı Zülfikar vardır. (Şekil 4).

.Dideronun 19 uncu asırdaki ansiklopedisine göre Eflak ve Bugdan Voyovodalarının bayrağı mavi zemin üzerine aynı şekil bayrak olmak üzere çizilmiştir. Diğer eyalet bayraklarından bahsetmiyeceğim.

Yenigeri âlâmetleri bir kayde göre yalnız odalarının üzerinde bulunurdu ve ordugâhlarda çadırları tepesine resmedilirdi. Bayraklarında yoktur eger mevcut olsaydı müzemizde olması icap ederdi. Yalnız orta bayrakları ocak sancağı şeklinde fakat küçük bir kıt'ada ve yahut sade kırmızı renkte idiler. Gene Rumuzi nin Yemen tarihi minyatürlerinde ve Şecaatnamedeki kıymettar resimlerde hep kırmızı bayraklar vardır.

Şu muhakkak ki eski Türk ordusunda bayrak çekmek arzusu fazla idi ve haki-

katen ordugâhlarda bir çok bayraklar temevvûç ederdi. Balâdaki eserlerin minyatürleri bunu gösteriyor.

Yeşil sancağa gelince: Fatihin hünkâr gemisi teknesi, direkleri ve kürekleri yeşil imiş.

Yeşil bayrak ta bu geminin arkasına konmak üzere icat edilmiştir. Sultanlar hünkâr gemisine binince arka direğe yeşil bayrak, grandi direğine de büyük kıt'ada ve ortası turalı beyaz sancak keşide edilirdi. Muradı salisin bu şekilde bayrağı Topkapı sarayı müzesinde saklanmaktadır. Sonra bayraklardan beyaz zemin üzerinde kırmızı hilâl ve el âlâmeti vardır. Bu el âlâmeti Yenigerilerin 34, 76 ncı ortalarıyle 34 üncü camaat âlâmetleri meyanında mevcuttur. 1815 te bahriye bayraklarında kırmızı zemin üzerine yeşil zincir ve uçlarında kahn ve yeşil yuvarlak bir âlâmet vardır. Velhasıl bayraklarımızda çok çeşitler vardır.

19 uncu asırda ayrıca şehirlerinize ait bayraklar da vardır. Bunlar dilimli ve mühtelif renklidir. Sonra tahtı tabiiyetimizde bulunan devletlerin bayrakları da epi yekûn tutar. Bayraklarımızı renklere ve şekillere göre tasnif keyfiyeti güççedir. Eb'âdi hakkında kat'i bir şey söylenemez. Her büyüklükte olduğu gibi mustatili ve ufak murabbai bayraklarla mızraklı süvarilerine ait ufak ve iki renkli bayraklar da vardır.

Hilâllere göre bayrağımızı tasnif te güççtür. Bunun hakkında tetkiksiz bir fikir serdini muvafık görmüyorum. Bu ciheti dikkatle mutalâa etmek âlâka dar olanlara aittir.

(Ak sancak, Kırmızı sancak)

Selçuk hükümdarı Gıyasettin Mes'ûdü saninin 1283 te Osman gaziye verdiği

sancak beyaz renk kumaşandır. Türkler buna Ak sancak namını ve mişlerdir . 1294 te ilk istiklâlimiz esnasında ak sancak devletin resmi bayrağı olmuştur. Osman gazi de Mihalzadeye ak sancak veimiştir. Peygamberimizin bayrağı da beyazdı. Selçukilerin Cengizleri takliden beyaz bayrakları vardı . Yavuz Sultan Selim Mısır fethinde beyaz sancağı kullanmıştır. Bu bayrak tepdil edilmemiştir. Maamafih o zaman harp bayrağı olarak Orhan gazi tarafından yapılan kırmızı bayrak ta mevcuttu. Eski bayraklarda bu beyaz renkten başka kırmızı ve yeşil de vardır . Netekim 1646 da Özdemir oğlu Osman Paşa hakkında yazılan Şecaatnamenin kımetli minyatürlerinde bayraklarda hiç hilal görülmez. Diğer düşman bayraklarında alametler dikkatle yapılmıştır . Fakat bizimkiler düz kırmızı, yeşil ve diğer renklerde dir.

1584 te yazılan Rûmuzu nin Yemen tarihi eserinde Sinan Paşanın fütûhatını gösteren pek kıymetli minyatürlerde düz kırmızı bayraklar vardır . Sonra yeşil, bayraklar da görülüyor . La yuat alay sancakları yeşil, kırmızı, sarı ve sivri uçludur. Bayraklarda alamet yoktur. Hatta otaglarda bile görülmez. Kırmızı bayrak ekseriyeti teşkil eder. Kalelerin fethinde üzerine çekilen bayraklar meyânında bil hassa cenahlarda yeşil bayrak vardır. Şu muhakkak ki orduda bayrak çoktur Bu da bir güzellik ve heybet veriyor. Bayraklar müsellei ve mustatildir, uçları sivridir.

Gemilerde yırtmaçı bayraklar vardır. Maamafih bunlarda dahi hilal resmolunmamıştır.

Osman gazi ak sancağı almadan evvel harp sancağı kırmızı idi. Osman gazinin muhalefâtı meyânında Alaşehir

mensucatından kırmızı renkli bir sancak zuhur etmiştir. Orhan gazi tuğ ile beraber ak sancağı Selçuk yadigarı ve hükümdarlık âlameti olarak saklamış habası ve dedesi gibi kırmızı sancak kullanmıştır. Bu tahakkuk ediyor.

Muradı Hudavendigâr da kırmızı bayrak kullanmıştır. Kosova muharebesinde bayaz bayrak ta vardı. Rumeliye geçişte de askeri müzedeki tarihi levhaya göre kırmızı bayrak vardır. Fatih asrında donanmada kırmızı sancak çekildi.

1844 te harp bayrağımız gene kırmızıdır. Askeri müzede vardır . Sonra 18 inci asırda kadırgalar da kırmızı ve beyaz çekerlerdi . Bu kırmızı bayrak hem çatalı hem mustatildir.

Yeşil bayrağı da balâda zikrettim. Bu da hünkâr gemisine çekilidir. Maamafih 19 uncu asırda İstanbul şehri bayrağı ve 18 inci asırda Padişaha mahsus sancak da yeşil renktedir. Yeşil renk bayraklarda az tesadüf ederiz. Hele 19 uncu asır la mısfindan sonra hiç yoktur.

(Türk bayrağında yıldız)

Bayrağımızda kullanılan yıldız Zühre yıldızdır. Hilal ile bir araya gelmeleri hayır ve saadet alameti telekki edilmiştir. Emevi ve Abbasi halifeleri paralarında, Selçukiler meskûaatında yalnız yıldız vardı. 1576 da bir harbe üzerinde hilal ve yıldız nakşı vardır . Yıldız burada 6 kösedir. Kadim meskûkatta da yıldız altı köşe idi yani yıldızda rumlardan alınmamıştır .

İlk defa yıldız bizde 1793 te Levent gıftlığında teşkil olunan Nizamıcedit bayraklarında hilal yanına konmuştur. Bundan sonraki eserlerde de ay ve yıldız görülür. Selimi salis öldürülünce bayraklarda bu yıldız görmüyoruz . Mahmudü sani devrinde bayraklarımız evvela

kırmızı zemin üzerinde yalnız bir hilal-
dir. 1824 te mümerit Osmanlı donan-
masında yalnız bir ay görülür. Sultan
Mahmutun evaili hükümeti zamanında
bayrağımız aynen bu şekildedir. Nihayet
Sultan Mahmut bir müddet sonra bay-
raklara hilal yerine yıldız konması
emrediyor ve ismine sancak denmesini
tenbih ediyor. Zira bayarak tabiri Ye-
niçeri istilâhatından idi. O halde Sultan
Mahmut devri bilâyetinde yalnız bir
hilal varken bilâhara yıldız da ilâve
olunuyor. O halde yıldızın bayrağımız-
da esas olması bu devirde başlıyor. İlk
yıldız bizde sekiz köşelidir. Hatta Mısır
vakası münasebetiyle basılan madal-
yalarda yıldız sekiz köşedir. 1837 de
Sultan Mecidin cülûsunda da bayrağı-
mızda yıldız sekiz gögedir.

Avrupa menâbiine göre 1844 te ve
1858 de yıldız bayraklarımızda sekiz köşe-
dir. Askeri müzesinde kaptan paşaya
mahsus bayraklar da keza böyle müsta-
tili ve yırtmaçlı olarak görülür. Ticaret
bayrağımız da 1844 te kırmızı, beyaz
kırmızı çubukludur. 1858 de köşede
beyaz bir çizgi ile mahdut bir mura-
bbaada 8 köşeli yıldız vardır. 1875
tarifli bir resimde ticaret bayrağı yeşil
zeminde kırmızı daire içinde yalnız beyaz
bir hilalden mürekkep görülür.

Padişaha mahsus bayraklarda taralı
ve şaaidir. Muhtelif şekilleri vardır.
Bunkara padişah sancağı denirdi. Daha
eski tarihlerde bç turalı bayraklar
mevcuttur.

Bu sekiz köşe yıldız Sultan Mecidin
beşinci senei devriyei cülûsunda 1842 de
beş köşeli olmuştur. Sivastopol muha-
rebesinde 3 anbarlı Mahmudiye gemi-
sinde bayrağımız beş köşe yıldızdır.
Mamafih bu devirde altı köşe yıldızlı
bayraklar da vardır. Netekim askeri

müzesinde de görüyoruz. 1852 de bayrak
resminde yıldız altı köşedir. Yıldızın
tanzimatı hayriyeden sonra kabul edildiği
mulahazası doğru değildir. Tarihan de
sabit olduğu üzere daha eskiden de vardı.

1858 de Avrupada bayrağımızın 8
köşe yıldızlı bilinmesi bu tebeddülün
malumatları olmasından mütevellit olsa
gerektir.

O zamanki eserlerde 1842 de tesbit
olunan bu şekiller dercolummamıştır.
Esasen Avrupalılar yıldızın köşe adedini
çok defa şaşırmışlardır.

1870 te keza Pariste karnavale müzesi-
nde bayrak resminde yıldız sekiz köşedir.
Gene aynı müzede 1860 tarihli bayrak
resminde yıldız beş köşedir.

Askeri müzemizde kırmızı üzerine
sırma işlenmiş ay ve sekiz köşeli yıldızlı
Abdülhamit devrine ait bir bayrak daha
vardır. Maama"n askeri müzede 1877
tarihli bayrakta ve Pariste (Ar dekoratif)
müzesi kütüphanesinde bir mecmuada
1844 ve 1876 tarihli bayraklar resimleri-
nde yıldız beş köşedir ve hilâl yana
bakar, bu şehirde yana bakan hilâl
ve yıldızlı bayrak kullanılmıştır.
(Flandin) in 1853 tarihli (L'ori-
ent) albümünde de topane saat kulesi
üzerinde yana bakar hilâl içinde beş köşe
yıldız seçilir. O halde yıldız evvelâ sekiz
köşedir, sonra, altı, sonra beş köşe
oluyor, ve bu son şekilde temâmile
tekarrür ediyor.

(Bayraklarımızın tarihçesi)

Bu kadar müteferrik malûmatı bir
araya topladıktan sonra fikirlerimizi şu
şekilde hulâsa edebiliriz : Maalesef bay-
raklarımızın devirlere göre esas bir tas-
nif yoktur. Bu bahis henüz karışıktır.
Yalnız esas olarak bayraklarımızı şu
şekilde tasnif etmeği tecrübe edebiliriz.

(İlk istiklâlimiz esnasında bayrağımız)

Bu bayrak verdiğimiz tafsîlâtta anlaşılağı üzere beyazdır. Ve âlâmeti istiklâl olarak diğer bayraklarımız meyânında kanunî'ye kadar kullanılmıştır.

Ondan sonra aynı beyaz bayrakta hilâl ve tura nakışlarını görüyoruz. Maamafih Osman gazi babası Ertuğrul zamanında olduğu gibi kırmızı bayrak ta kullanılmıştır. Oğlu Orhan da beyaz bayrağı âlâmeti istiklâl olarak muhafaza etmiş ve kırmızı bayrağı kullanmıştır. O halde bayrakları uz tarihinde ak ve kırmızı sancak esastır.

(Orhan gazi devrinden beri bayrağımız)

Orhan gazi devrinde bayrağımıza hilâl girer, yıldız yoktur. İki hatıral tarihîyeyi teyit etmek maksadile hilâl bayrağımıza 3 adet olmak üzere girmiştir. Bu devinde harp bayrağı kırmızıdır. Hatta Rumeli'ye geçen orduda, Kosova muharebesinde kırmızı bayrak vardır. Fatih asrında, kanunî devrinde ve müteakip zamanlarda bu kırmızı bayrağı görüyoruz. Orduda yeniçeri ve sipahi bayrakları da kırmızıdır. Orhan gaziden ta Selimi salise gelinceye kadar bayraklarımız muhtelif şekiller alır ve adedi de çoğalırsa da en mühimlerinde gene hilâl vardır. XIV üncü asırdan XIX uncu asra kadar tam beş asır zarfında hilâl bayraklarımızda bir, iki, üç, dört ve hatta 6 adet olmak üzere kullanılmıştır.

Yeniçeri topraklı süvarilerinde 4, Seyidi Ali Reisin donanmasında 6 adet hilâli bayrak vardır. Hilâllerimiz verdiğimiz tafsîlâtta anlaşılağı üzere muhtelif şekiller alır. Yeniçeri bayraklarında Zülfi kar mevuttur. Hatta bah-

riyemize ait gemilerde Zülfi karlı bayrakları amiral gemilerinde görürüz. Bayraklarımızdaki teaddüt her sınıf askerinin ayrı bayrağı olmasından ileri gelmiştir. Bu şekilleri yukarıda saydık.

Aynı bayraklarımızdaki vaziyeti hakkında vesâika müsteniden kat'i bir şey söylemek müşküldür. Zira garp menabîinde pek muhtelif vaziyetler görüyoruz. Bunları kat'i kabul etmek biraz müşküldür.

Bunlarda hilâl bazan yukarı bakar. Fakat Askeri müzemizdeki hilâller bayrağın ucuna bakar. Yalnız yana bakan hilâl yoktur. Bu ciheti bu müzedeki bayraklara göre son vaziyette kabul mecburiyeti var. Bayraklarımızda bu beş asır zarfında esas olan 3 hilâldir. Ohalde 3 hilâli bayrak devletimizin ta orhan gaziden bir asır eveline gelinceye kadar esash bayrağıdır.

(Devri teaddütte Bayrağımız)

Selimi salis 1793 te Levent çiftliğinde nizamı cedidi kurduğunda ilk defa hilâle yıldız koyuyor. Fakat onun öldürülmesi ile yıldız bayraklarımızda görmiyoruz. Bu tarihlerde büyük şehirlerimizin de bayrakları vardır. Mustakil ülkenin de ayrıca bayrakları da bizim bayraklar meyânında Avrupalıların bayraklar mecmuasında görürüz.

Mahmûdu sani devrinde bayrağımız evvelâ bir hilâlidir. Sonra 8 köşe yıldız ilâv olunuyor.

Aptâlmecit devrinde bayrağımızda yıldız evvelâ altı köşedir. Bu hilâl ve 6 köşe yıldız bayrağın ucuna doğru bakar. 1842 de bayrağımızda yıldız beş köşe oluyor. ve bu sefer hilâl yana ve yukarıya bakar. Sonra tekrar uca bakmak üzere çevrilir. Demek tam on dokuzuncu asrın misli ahirinde bayrağımız bu günkü

şeklini iktisap ediyor. Son meşrutiyet devresinde bayrağımız kırmızı ve mavi tatili bir zeminde yalnız hilâl ve beş köşe yıldız şeklini muhafaza ediyor. Yalnız Abdülhamit devrinde olduğu gibi bu devirde de sultanlara mahsus tuğralı bayraklar vardır.

Türkiye Cumhuriyeti de yalnız mavi tatil ve kırmızı bir zemin üzerinde ve eşkalı muayyenesi dahilinde yalnız bir hilâl ve beş köşeli yıldız ipka ediyor. Şüphesiz ki bayrağımızın geçirdiği bu safhalar son güzel bedii şekli doğurmuştur

Türk bayrağı hali hazırda en güzel ve zarif bir bayraktır. Bilhassa beyaz hilâl ve yıldızın bir arada ve kırmızı bir zemin üzerinde bulunması fevkalâde calibî nazardır. Türk bayrağının en son şeklinde bu tekemmülünü Türkiye Cumhuriyeti de kabul etmiş ve aynı bayrağı büyük bir isabetle muhafaza etmiştir.

(Bir mülâhaza)

Bayrağımız hakkında yazdığımız bu satırlar şüphesiz ki tam değildir. Bu mevzu üzerinde çok çalışmak ve bayrakları devrelere ve hatta senelere göre esaslı bir surette tasnif etmek lâzımdır. Bu hususta tarihlerimizde dağınık dahi olsa oldukça epi malûmat bulunduğu gibi müzelerimizde kâfi derecede şayanı tetkik ve tettebbü bayraklarımız vardır.

Tuğlar hakkında da ufak bir mülâhazada bulunacağım. Bu da şayanı tetkik mevzulardan biridir. Bu mevzuun ehemmiyetinden dolayı tuğları buraya ithal etmedim. Bunların da tetkik edilmesi çok lâzımdır. Zira tuğ bizde eskiden mühim mevki almıştır. Alâmeti istiklâl olarak Osman gaziye yollanmıştır. Sonra devlet adamlarına alâmeti farika olarak tahsis olunmuş ve rütbeler bunların adedile tefrik olunmuştur.

Velhasıl bu pek ufak tetkiki karile-rime bir hatıra olarak takdim eder ve bu mühim mevzuun erbabı yukuf tarafından tetkikini temenni ederim.

Haseki : D . A . S .

Bibliyografi :

T . Allan : L'Empire Ottoman illustré 1838. Paris Bibl. Nat. Ub 143. 144

Melchioris Loricli : Table des costumes. Paris Bibl. Nat. Od. 20

Constantinople . XIXe siècle . Paris . Bibl. Nat. Vh2b

Turpuie d'Europe (Costumes et moeurs) 1780. O d 1 b.

The military costume of Turkey . London 1818. Paris Bibl. Nat. Od 27a.

E . Flandin : L'orient 1853 . Bibl. Mazarine No. 7019

Plan de Constantinople 1572 Paris. Bil. Nat. Dép. des plans. Collec. d'Envill C 2025 3 D. FF 13536. 5936

Costumes militaires. Paris. Bibl. 17 des arts décoratifs 212.

Kâtip Çelebi : Tuhfetül kibar fi esfaril bihar.

A . Muhtar Paşa : Fetih celili kostantaniye. İstanbul Darülfünun kütüphanesi.

Paris: Musée du Louvre (Salle de mariue. Tableaux de tous les pavillons 1815 et 1860)

Musée du Louvre. S. 11 (g.deTroie) Paris. Musée de Carnavalet

Paris. Musée de Versailles. Bataille Turguie (marine) 1858 Paris. Bibl.

des arts deco.

d'Aboukir 1799

Turquie (des armes) Paris . Bibl. des arts décoratifs. 1-66

Dr. Rıza Nur Bey : Türk tarihi cilt 13

Ali Bey : Sancağımız ve Ay yıldız nakşı

Tarihi Osmani encümeni mecmuası
No. 46, 47, 48.

Bahriye müzesi bayrakları

Askeri müze bayrakları

Rumuzi: Yemen tarihi 1585 Darülfünun kütüphanesi 3287-107

Şecaatname 1646. Darülfünun kütüphanesi 2385 - 105.

A . Süheyl

